

**POSTMODERNIZM
JEST PRAWIE
PORZĄDKU
POSTMODERNISM
IS ALMOST
RIGHT**

**POLSKA ARCHITEKTURA
PO SOCJALISTYCZNEJ
GLOBALIZACJI**

**POLISH ARCHITECTURE
AFTER SOCIALIST
GLOBALIZATION**

**POSTMODERNIZM JEST PRAWIE W PORZĄDKU:
POLSKA ARCHITEKTURA PO SOCJALISTYCZNEJ GLOBALIZACJI**

**POSTMODERNISM IS ALMOST ALL RIGHT:
POLISH ARCHITECTURE AFTER SOCIALIST GLOBALIZATION**

© by the Museum of Modern Art In Warsaw and by the Authors
© for this edition by Fundacja Bęc Zmiana
Warszawa/Warsaw 2012

ISBN 978-83-62418-14-5

TEKST / TEXT

Łukasz Stanek

**BADANIA ARCHIWALNE I WYWIADY
ARCHIVAL RESEARCH & INTERVIEWS**

Piotr Bujas
Alicja Gzowska
Aleksandra Kędziołek
Łukasz Stanek

**RYSUNKI ANALITYCZNE
ANALYTICAL DRAWINGS**

Michał Bartnicki ◊³
Maciej Bojarczuk ◊⁵ ◊⁶
Tomasz Chmielewski ◊⁸
Dorota Flor ◊²
Michał Grzegorzczak ◊⁹
Tomasz Janko ◊¹ ◊¹¹
Franek Ryczer ◊⁷
Filip Surowiecki ◊¹⁰
Agnieszka Szymczakiewicz ◊⁴

**POSTPRODUKCJA RYSUNKÓW
DRAWING POSTPRODUCTION**

Maciej Bojarczuk
Piotr Bujas
Michał Grzegorzczak

PROJEKT GRAFICZNY / DESIGN

Jayne Yen

KOREKTA / PROOFREADING

Agnes Le Nart
Weronika Walasek

NA OKŁADCE / ON THE COVER

Romuald Loegler z zespołem: *Osiedle Centrum E* (Kraków-Nowa Huta, 1988-95). Rys. Agnieszka Szymczakiewicz.

Romuald Loegler & team: *Centrum E Housing Estate* (Kraków-Nowa Huta, 1988-95). Drawing by Agnieszka Szymczakiewicz.

Materiały prezentowane w tej publikacji zostały po raz pierwszy pokazane na wystawie *Postmodernizm jest prawie w porządku. Architektura polska po socjalizmie i doświadczenie postkolonialne* (kuratorzy: Piotr Bujas i Łukasz Stanek, Muzeum Sztuki Nowoczesnej w Warszawie, 1–30 października 2011; ekspozycja w ramach trzeciej edycji festiwalu *Warszawa w Budowie*, zrealizowanego dzięki wsparciu finansowemu m. st. Warszawy).

Niniejsza publikacja zawiera materiały archiwalne z Archiwum SARP i prywatnych archiwów architektów.

Poczyniliśmy wszelkie starania, by skontaktować się z właścicielami praw autorskich publikowanych materiałów. W przypadku pominięcia któregoś z właścicieli praw, prosimy o pilny kontakt z autorem za pośrednictwem wydawcy.

DRUK / PRINT

P.W. Stabił
Ul. Nabelaka 16
31-410 Kraków

WYDAWCA / PUBLISHER

Fundacja Nowej Kultury Bęc Zmiana
ul. Mokotowska 65/7
00-533 Warszawa
bec@funbec.eu
tel. +48 22 827 64 62
www.funbec.eu
zamówienia / order: sklep@funbec.eu

PARTNER / PARTNER

Muzeum Sztuki Nowoczesnej w Warszawie
ul. Pańska 3
00-124 Warszawa
info@artmuseum.pl
tel. +48 22 596 40 10
www.artmuseum.pl

bęc zmiana

The material shown in this publication was first presented in the exhibition *Postmodernism Is Almost All Right. Polish Architecture After Socialism and the Postcolonial Experience* curated by Piotr Bujas & Łukasz Stanek (Museum of Modern Art in Warsaw, October 1-30, 2011, in the framework of the third edition of the festival *Warsaw under Construction*, co-financed by the City of Warsaw).

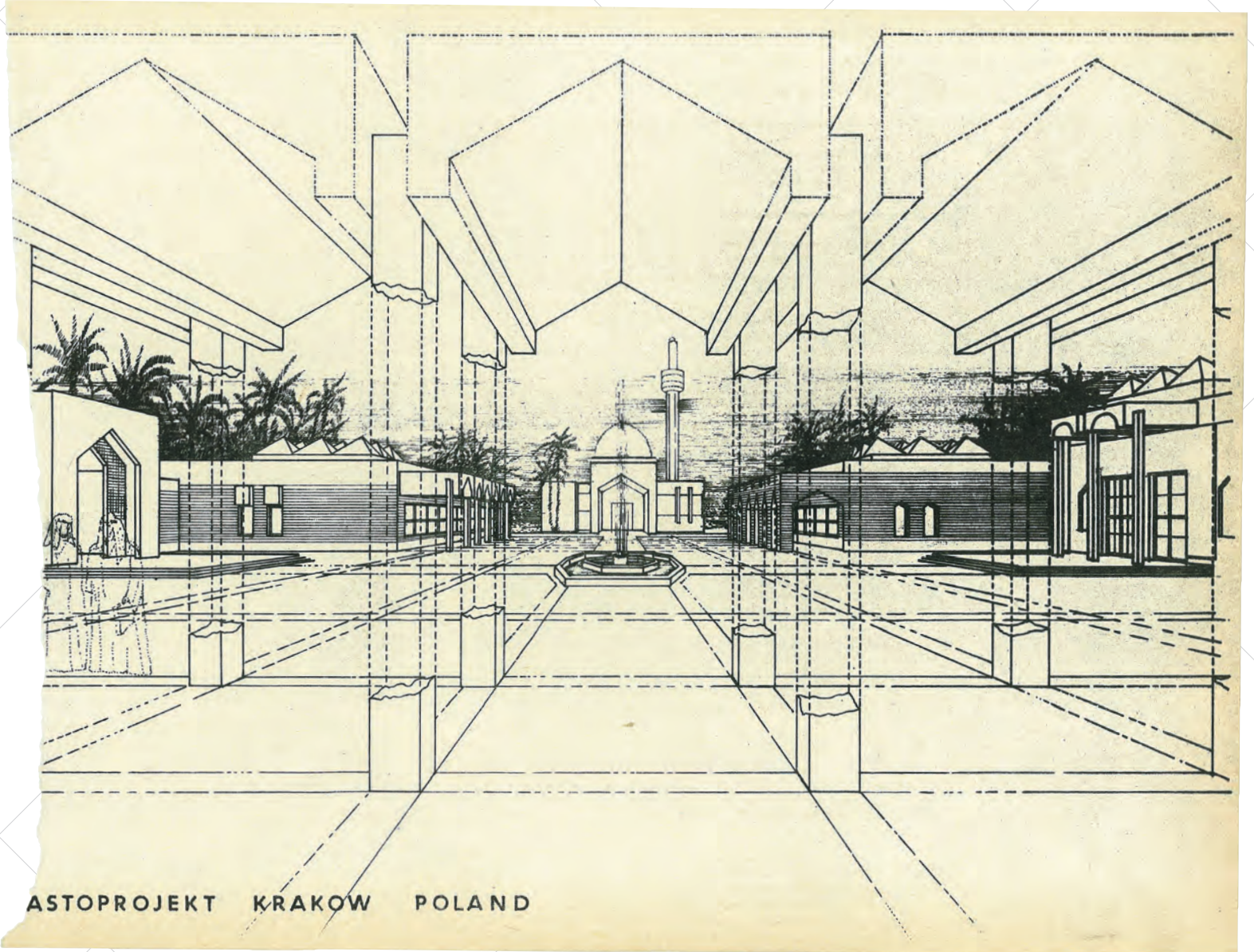
This publication contains archival images from the SARP Archive in Warsaw and private archives of the architects.

Every reasonable attempt has been made to identify copyright holders. Errors or omissions will be corrected in subsequent editions.

7	Postmodernizm jest prawie w porządku Postmodernism Is Almost All Right
11	Miejskość Urbanity
18	Praktyka Practice
27	Budynki w Polsce Buildings in Poland
1	Integracyjne centrum dydaktyczno-sportowe, Józefów Sport and didactic center, Józefów
2	Kościół NMP Królowej Pokoju, Wrocław–Popowice Church of St. Mary Queen of Peace, Popowice, Wrocław
3	Zespół Atrium, Warszawa Atrium office complex, Warsaw
4	Centrum E, Kraków-Nowa Huta Centrum E housing estate, Kraków-Nowa Huta
5	Galeria Dominikańska, Wrocław Galeria Dominikańska department store, Wrocław
6	Dom towarowy Solpol 1, Wrocław Solpol 1 department store, Wrocław
7	Filharmonia im. Artura Rubinsteina, Łódź Artur Rubinstein Philharmonic, Łódź
8	Domy szeregowy, Kraków Row houses, Kraków
9	Oddział Banku BPH, Opole BPH Bank branch, Opole
10	Sala sportowa, Choszczno Sports hall, Choszczno
11	Willa prywatna, Magdalenka Private villa, Magdalenka
73	Obraz Image
86	Dyscyplina Discipline
95	Architekci, artyści, inżynierowie Architects, artists, and engineers

W.1

6

W. 1 Miastoprojekt-Kraków: *Zespół usługowy w Iraku (późne lata 70).*
Projektanci: Danuta Mieszkowska z zespołem. Miastoprojekt-Kraków: *Service center in Iraq (late 1970s).*
Designers: Danuta Mieszkowska & team.

POSTMODERNIZM JEST PRAWIE W PORZĄDKU

Czy Warszawa staje się miastem Trzeciego Świata? — pytał w 2006 roku socjolog Bohdan Jałowiecki. Jeśli tak, to polscy architekci są przygotowani. Wielu najbardziej aktywnych z nich zna miasta „Trzeciego Świata” z własnego doświadczenia z lat 70. i 80., gdy praca intelektualna należała do najważniejszych polskich produktów eksportowych. Niniejsza książka zadaje pytanie o wpływ doświadczeń projektowych na Bliskim Wschodzie i w Afryce Północnej na produkcję przestrzeni miejskiej w Polsce po socjalizmie. Pracując w Algierii, Iraku, Kuwejcie, Libii, Syrii i Zjednoczonych Emiratach Arabskich, polscy architekci poznali nie tylko zaawansowane programy funkcjonalne, technologie i materiały budowlane, ale także postmodernizm jako nowy nurt w praktyce i dyskursie architektonicznym. Postmodernistyczne nawiązanie do tradycyjnych wyobrażeń miasta i odrzucenie awangardowych „utopii” proponowanych przez architektów na początku XX wieku znalazło w latach 70. i 80. uznanie rządów w Bagdadzie, Damaszku, Trypolisie i Abu Zabi, ale także akceptację inwestorów i znacznej części opinii publicznej w Polsce po socjalizmie.

Eksport architektury i urbanistyki był dumą Polski Ludowej oraz elementem politycznego i ekonomicznego poparcia udzielanego przez blok krajów socjalistycznych nowo powstałym państwom w Afryce, na Bliskim Wschodzie i w Azji. Korzystając z doświadczeń odbudowy Warszawy i Gdańska, a także budowy nowych miast, takich jak Nowa Huta i Nowe Tychy, w latach 60. polscy architekci i urbaniści przyczynili się do rozpowszechniania modernistycznej architektury i funkcjonalistycznej urbanistyki. Ich wkładem były m.in. plany ogólne Bagdadu (1967, 1973) i Aleppo (od 1962), budynki administracyjne w Kabulu, muzea w Nigerii (od 1969), tereny targowe w Akrze (1967) i budynki rządowe w Ghanie. Te projekty były wynikiem swoistej „socjalistycznej globalizacji” i ich wybór zaprezentowano na wystawie PRL™. *Eksport architektury i urbanistyki z Polski Ludowej w ramach festiwalu*

POSTMODERNISM IS ALMOST ALL RIGHT

“Is Warsaw becoming a city of the Third World?” This question was posed by sociologist Bohdan Jałowiecki in 2006. If the city is indeed shifting in that direction, Polish architects and planners are ready for it. Many of the most active among them are already familiar with the cities of “Third World” from first-hand experience in the 1970s and 1980s, when intellectual labor was one of Poland’s top export products. This book questions the impact of this design experience in the Middle East and North Africa on the production of urban space in Poland after socialism. Working in Algeria, Iraq, Kuwait, Libya, Syria, and the United Arab Emirates gave Polish professionals a familiarity not only with advanced technologies, materials, and functional programs, but also with postmodernism as the new mainstream in architectural practice and discourse. The postmodern appropriation of traditional urbanity and the rejection of architectural “utopias” of the early 20th century avant-gardes was as popular with the regimes in Baghdad, Damascus, Tripoli, and Abu Dhabi in the 1970s and 1980s, as with investors and the Polish public at large after socialism.

The export of architecture and urban planning was a source of pride for socialist Poland, feeding into the Eastern Bloc’s political and economic support for the newly founded states in Africa, Middle East, and Asia. Capitalizing on the experience of the reconstruction of Warsaw, Gdańsk, and the construction of new towns such as Nowa Huta and Nowe Tychy, Polish architects and planners contributed to modernist architecture and functionalist urbanism becoming a global idiom in the 1960s. This included such key projects as the master plans of Baghdad (1967, 1973) and Aleppo (from 1962), administrative buildings in Kabul, museums in Nigeria (from 1969), and the Trade Fair in Accra (1967), then followed by governmental buildings in Ghana. These projects were the result of a “socialist globalization” as it were, and their selection was presented in the exhibition “PRL™. Export Architecture

Warszawa w Budowie 2 (Muzeum Sztuki Nowoczesnej w Warszawie, 2010).

W późnych latach 70. aspekt ekonomiczny działalności eksportowej zaczął przeważać nad politycznym w związku z koniecznością spłaty pożyczek dewizowych zaciągniętych przez PRL na początku tej dekady. Równoległe do pogłębiającego się kryzysu gospodarczego realnego socjalizmu postępowało w Polsce rozczarowanie „realnym modernizmem”. Wobec podporządkowania architektury i urbanistyki wymaganiom państwowego przemysłu budowlanego i aparatowi biurokracji, niepowodzenia w reformowaniu socjalizmu i modernizmu były odbierane przez wielu polskich architektów jako wzajemnie powiązane.

To rozczarowanie modernizmem współbrzmiało z krytyką monottonnych przestrzeni powojennych miast, coraz powszechniejszą w Europie Zachodniej i Stanach Zjednoczonych, oraz z postępami postmodernizmu inspirowanego zarówno amerykańską kulturą konsumpcyjną, jak i zabytkowymi miastami Europy.

Podczas gdy wymiana z Zachodem była ograniczona i prowadzona na coraz bardziej nierównych zasadach, praca na Bliskim Wschodzie i w Afryce Północnej umożliwiła wielu polskim architektom wypróbowanie nowych pomysłów. Należały do nich: poszukiwanie miejskości przez nawiązanie do historycznych przykładów (od arabskiej kaszby do XIX-wiecznego europejskiego kwartatu), przedefiniowanie praktyki architektonicznej jako produkcji obrazów raczej niż przestrzeni oraz powrót do tradycyjnych konwencji wizualnych – tematy, które stały się kluczowe dla architektury w Polsce po socjalizmie. Doświadczenia w dziedzinie nowoczesnego budownictwa, od programów komputerowych, przez technologie budowlane, instalacje, materiały i programy funkcjonalne, po organizację biura oraz kontakty z międzynarodowymi firmami deweloperskimi i budowlanymi, okazały się atutami po 1989 roku. Nie mniej ważna była konfrontacja z pytaniami o tożsamość architektury jako dyscypliny i o granice wpływu architektów na produkcję przestrzeni w ramach postępującej liberalizacji gospodarki.

Wymienione tematy nie formułują jednolitej strategii projektowej, ale raczej sygnalizują tendencje w kulturze architektonicznej od lat 70. Książka prezentuje je poprzez zestawienie projektów dla Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej z rysunkami analitycznymi wybranych budynków zaprojektowanych przez tych samych architektów w Polsce po 1989 roku.

and Urbanism from Socialist Poland” (Museum of Modern Art in Warsaw, 2010).

The political motivations for this engagement had been shifting over the course of the 1970s towards matters of economy since the Polish regime was in constant need of hard currency to pay off the loans taken at the beginning of the decade. The exacerbating economic and political crisis of real existing socialism was paralleled in Poland by a disillusion with “real existing modernism.” The failures to reform both were experienced by many Polish architects as interdependent, with architecture and urbanism subsumed under the requirements of the state building industry and bureaucracy apparatus.

This disappointment with modernism resonated with the critique of undifferentiated spaces of post-war urbanism prevailing in Western Europe and the United States, and with the rise of postmodernism, inspired both by American consumer culture and the rediscovery of the historical city in Europe.

Yet with the exchanges with the West being restricted, filtered, and increasingly unequal, it was the experience of working in the Middle East and Africa that furnished many Polish architects with a testing ground for new ideas. They included a search for urbanity by a reference to historical precedents, from the casbah to the 19th century European block; the redefinition of architectural practice as a production of images rather than of spaces; and the recourse to established visual patterns – topics which became decisive for architecture in Poland after socialism. The experience with modern building processes, from CAD, through construction technologies, technical equipment, advanced materials, and functional programs, to the organization of the office, and contacts with international developers and construction firms became major assets after 1989. No less important was the confrontation with questions of disciplinary identity and the limits of architectural agency within the processes of the production of space in liberalizing market economies.

These topics do not add up to a unified design strategy, but rather identify tendencies in architectural culture since the 1970s. They are addressed, in what follows, by a juxtaposition of projects for the Middle East and North Africa with selected buildings designed by the same architects in Poland after 1989.

W.2 Wojciech Jarząbek z zespołem (Wacław Hryniewicz, Jan Matkowski): Kościół NMP Królowej Pokoju (Wrocław-Popowice, 1980-94). Wojciech Jarząbek & team (Wacław Hryniewicz, Jan Matkowski): Church of St. Mary Queen of Peace (Popowice, Wrocław, 1980-94).